

7. Кривцова Н. В. Психологічні особливості потенціалу самореалізації особистості: автореф. дис. ... канд. психол. наук: 19.00.01: Загальна психологія, історія психології / Одес. нац. мед. ун-т. Одеса, 2018. 20 с.

8. Кривцова Н. В. Шлях до гармонії життя: теорія і практика самореалізації. Одеса: Олді-плюс, 2017. 380 с.

9. Леонова А. Б. Стресс-менеджмент: печальная необходимость. Что подстерегает самых успешных менеджеров. URL: www.cpt21.ru

10. Нікітіна І. В. Суб'єктне самовизначення молодого людини в період повноліття: монографія. Київ: КНТ, 2008. 192 с.

11. Про затвердження Порядку здійснення єдиного державного кваліфікаційного іспиту для здобувачів ступеня вищої освіти магістр за спеціальностями галузі знань «22 Охорона здоров'я»: Постанова Кабінету Міністрів Ук-

раїни від 28 березня 2018 р. № 334. URL: <https://www.kmu.gov.ua/ua/npas/pro-zatverdzhennya-poryadku-zdijsnennya-yedinogo-derzhavnogo-kvalifikacijnogo-ispitu-dlya-zdobuvachiv-stupenya-vishoyi-osviti-magistr-za-specialnostyami-galuzi-znan-22-ohorona-zdorovya>

12. Про Стратегію сталого розвитку «Україна — 2020»: Указ Президента України від 12 січня 2015 р. № 5/2015.

13. Krivtsova N. V., Salekh E. N. From the model to the technology of training of highly skilled medical specialists. *Journal of Education, Health and Sport*. 2018. Vol. 8, № 4. P. 519–529.

Надійшла до редакції 03.12.2018

Рецензент д-р мед. наук, проф. І. В. Савицький,
дата рецензії 06.12.2018

ТЕЗИ ДОПОВІДЕЙ КОНФЕРЕНЦІЇ

ОТ МЕЖДИСЦИПЛИНАРНОЙ МЕТОДОЛОГИИ К МЕТОДОЛОГИИ МНОГОМЕРНОЙ

Богатая Л. Н.

Одесский национальный университет
имени И. И. Мечникова, Одесса, Украина

Словосочетание *междисциплинарная методология* не является устоявшимся в современной философии науки. Еще более непривычно выражение *методология многомерная*. Но именно на фоне все еще продолжающихся разговоров о *меж-* и *трансдисциплинарности* прояснение перспективности дальнейшего развития многомерного подхода (многомерной методологии) видится особенно актуальным.

К концу XX в. в науке усилились бесчисленные дисциплинарные разделения. Для познания любого *реального* объекта стало необходимо «сшивание», соотнесение многочисленных дисциплинарных эпюр. Остро звучал вопрос: как соединять знания об одном объекте, которые получены в результате использования весьма различных подходов, методологии, исследовательских инструментов? Как организовать междисциплинарные действия?

Один из вариантов практической *междисциплинарности* указывает на многоактурное исследование одного и того же объекта. В современной науке возникают многочисленные *междисциплинарные исследовательские проекты*, наиболее крупные из которых осуществляются, чаще всего, «за семью замками» и, к сожалению, соответствующие методологические разработки не становятся предметом обсуждений широкого круга методологов и философов науки.

Еще один вариант практической *междисциплинарности* связан с разнообразными *транзитами*, к примеру — с *междисциплинарными терминологическими транзитами* из одной исследовательской лакуны в другую. Междисциплинарное перемещение терминов актуализирует появление новых смыслов. В результате подобных процессов устоявшееся *научное понятие*

превращается в *концепт* (понимаемый как *термин*, в соответствии которому ставится различное открытое множество смыслов). При этом отчетливо проявляется одна из задач междисциплинарных методологов: *последовательное изучение формирующихся концептов*.

Помимо *концепт-анализа*, можно говорить и о других направлениях приложения усилий специалистов в области междисциплинарной методологии, но пока видится необходимым аргументировать целесообразность самого факта выделения этого исследовательского модуса в самостоятельное методологическое движение.

Междисциплинарная методология непосредственно связана со *вторичной рефлексией* в ее разнообразных модификациях: вторичная рефлексия может осуществляться как *изнутри* той или иной дисциплины, так и *извне*, и это достаточно различные рефлексивные ракурсы. В любом случае, вторичная рефлексия — это «методологический» взгляд на то, что делает тот или иной исследователь, и главная задача подобного анализа сопряжена с выявлением метода (в той или иной его полноте), методологической преемственности, методологических отличий, новаций.

Процедура *рефлексии* является ключевой для междисциплинарной методологии, вокруг нее организовывается и развивается ряд важнейших методологических операций, таких как анализ *парадигм* и *эпистем*, *категориальный анализ*, исследование *концептов* и *конструктов* — все это системообразующие направления развития междисциплинарной методологии, достаточно близкие философской гносеологии, философии науки.

Именно по этой причине и возникает вопрос о том, к какой именно дисциплинарной зоне междисциплинарную методологию следует отнести.

В. Г. Буданов [3], к примеру, полагает, что это *новая методология*, которая может дальше развиваться в рамках проекта «Синергетика-3». Достаточно понятный аргумент «по сути» кажется не очень удачным «по факту».

Сама синергетика, проходя различные этапы своего становления (синергетика-1, синергетика-2), породила множество отрицательных эмоциональных шлейфов. Обсуждение причин неприятия синергетики некоторыми учеными и особенно философами может стать предметом специального исследования. Но сам факт неприятия, увы, очевиден. Поэтому и возникает вопрос: есть ли смысл использовать название, которое одним своим именем может перенаправить внимание на *иное*? Хотя справедливости ради следует согласиться с В. Г. Будановым в том, что элементы междисциплинарной методологии постепенно накапливались, в том числе, в рамках проекта «синергетика-2». Но если попытаться посмотреть на развитие методологии более широко, то и идеология междисциплинарности просвечивается и в системном подходе. В качестве примера можно привести развитие представлений об *атрибутивном* и *реляционном концепте* в ОПТС А. И. Умова или принцип «соотнесенного», о котором размышляет Л. Н. Терентьева (школа А. И. Умова). А сколько важнейших в методологическом плане идей было наработано в философии (в частности, в философии науки). И вот здесь всплывает «каверзный» вопрос: не являются ли разговоры о *междисциплинарной методологии* излишними, *избыточными*? Зачем вводить представления о «непонятном новом», если уже есть дисциплинарно устоявшаяся философская гносеология, философия науки, социальная эпистемология и многие другие современные дисциплины, в рамках которых накапливается методологическое знание?

Тезис, который будет предложен ниже, может показаться спорным, но его важно зафиксировать для привлечения внимания к целесообразности развития, с одной стороны, *междисциплинарной методологии*, с другой — к необходимости различения *междисциплинарной* и *многомерной* методологии.

Суть этого тезиса может быть сведена к следующему.

Междисциплинарная методология относится к ряду *новых дисциплин*, появляющихся в ситуации «*культурного поворота*».

К сожалению, в кратких тезисах нет возможности для детального прояснения выражения «культурный поворот», запущенного в активное интеллектуальное обращение, в том числе, благодаря работам немецкой исследовательницы Д. Бахманн-Медик [1].

К первому десятилетию XXI в. сформировались принципиально *новые условия* для исследований, проводимых в различных областях. Отмеченная новизна в определенной мере связана с размыванием устоявшейся «исследовательской» иерархии, на вершине которой располагались либо философия, либо наука (что было характерно для европейской культуры в последние столетия). К концу XX в. *техника* резко потеснила науку (как наука, в свое время, — философию, а философия — религию). В условиях современности все больше укрепляется понимание того, что *религия, философия, искусство, наука, техника...* есть ни что иное, как *культурные моды (модальности)*, каждая из которых задает особую *мерность многомерного культурного Целого*. Каждое историческое время в большей степени актуализирует ту или иную моду (модальность), переводя все остальные в некоторое контекстное состояние («режим засыпания»). Доминирование той или иной моды (ипостаси), с одной

стороны, способствует ее интенсивному развитию, с другой — приводит к *упрощающему привыканию к одномерности*. В результате и формируется человек «одномерный», которому сложно осознать мир в его реальной целостности, полимодальности. Одномерное развитие связано с многочисленными редукциями и одновременно агрессивными доминированиями религии, философии, науки, техники... К концу XX в. был накоплен печальный опыт «вычеркиваний» тех или иных культурных мод. Этот опыт именовался словами *атеизм, позитивизм, сциентизм, техницизм...*, и он всегда был связан с возвращением к более привычной одномерности. Однако при этом параллельно развивались практики освоения плюральности, междисциплинарности, сложности (сложности), и все это подготавливало к восприятию многомерности.

Культурный поворот — это своеобразный «венец» всех заявленных до этого момента поворотов. Поворот к *культуре* есть манифестация неизбежности освоения культуры не только как *сложной целостности*, но и как многомерного Целого или Целого, обнаруживающего себя мерностными модами. Эти мерности сосуществуют одновременно, находясь в синергичном взаимодействии. Культурный поворот во многом стимулировался проектом «синергетика-2», направленным на изучение сверхсложных человекомерных систем.

Конечно же, можно продолжать игнорировать сложность культурного Целого, осваивая только то или иное мерностное развертывание. Но *многомерный человек* неизбежно прорастает в *человеке одномерном*. И практический опыт многомерности требует проявления новых интеллектуальных технологий.

Развитие междисциплинарной методологии можно рассматривать в качестве первого шага. Но между междисциплинарностью-1 (первыми проявлениями междисциплинарности, возникшими в рамках синергетического, системного движения, разнообразных постструктуралистских практик) и междисциплинарностью-2 (ориентированной уже на развитие многомерности) следует улавливать существенное различие. Это различие связано с готовностью принятия того, что можно назвать *принципом мерностного различения*. Пережиты опыты непримиримой борьбы с той или иной *культурной шпостасью* и в качестве позитивного результата пережитого пришло понимание «недопустимости вульгарного смешивания». Именно по этой причине методологию междисциплинарности (в дальнейшем — многомерную методологию) не следует смешивать ни с философией науки, ни с гносеологией, ибо эти дисциплины развивались (развиваются) в рамках конкретных культурных мод, имеющих свои когнитивные приоритеты.

Многомерная методология ориентирована на исследование способов (путей) одновременного пребывания в различных культурных потоках, но при этом пребывания, актуализирующего потенцию мерностного различения. Отдельная культурная модальность изначально неполна и требует дополненности, позволяющей выйти на новый уровень понимания Целого.

В советских философских, энциклопедических словарях можно обнаружить *форму выражения* (формулу), которая во времена всплеска интереса к разнообразным *концепциям сознания* стала казаться неким

«философским монстром», рудиментом, словосочетанием, употребляя которое в кругах «философов сознания» стало «не совсем прилично». Речь идет о понимании философии, науки, искусства, ... как «форм общественного сознания». Действительно, современные исследователи сознания создают сверхновые лексиконы, которые сложно совместить с выражением «форма общественного сознания», и это вполне понятно. Но понятно и то, что существует «общее сознание» (общественное, коллективное, коммуникативное?). И интересно то, что именно к *общественному сознанию* впервые в конце 80-х годов был применен термин «многомерность» (см. по этому поводу более подробно [4]). Именно по этой причине можно предположить, что развитие многомерной методологии может стимулироваться, в том числе, и современными исследованиями *сознания* или, к примеру, новыми толкованиями *хозяйствования* (ибо хозяйствование — это тоже практика формирования целостностей, «Дома» (греч. οἶκος — дом, хозяйство, хозяйствование)) [2]. В экономике же целостность (прямо в духе сциентистского, позитивистского упрощения) была редуцирована до практики выискивания экономических законов. Греческие корни οἶκος — νόμος обрели свое одномерное толкование, в результате чего экономика стала *у-площенной* (искаженной) версией хозяйствования. Нечто подобное можно говорить и по поводу политики.

Из отмеченного вытекает, что *многомерная методология* (междисциплинарная методология-2) — это вовсе не набор *абстрактных фантазий*, а то, что связано с самыми актуальными направлениями современных исследований.

ЛИТЕРАТУРА

1. Бахманн-Медик Д. Культурные повороты. Новые ориентиры в науках о культуре / пер. с нем. С. Ташкенова. Москва: Новое литературное обозрение, 2017. 504 с.
2. Богатая Л. Н. Дом многомерного человека. *Академия знаний. Научный журнал*. Симферополь, 2010. № 3. С. 36–43.
3. Буданов В. Г. Третье рождение синергетики. *Философия освіти*. № 2 (21). 2017. С. 57–71.
4. Келле В. Ж. Идея многомерности в познании социальной реальности. *К 80-летию профессора Моисея Самойловича Кагана*: материалы междунар. науч. конф. 18 мая 2001 г. Санкт-Петербург. Санкт-Петербург, 2001. С. 53. (Серия “Symposium”, Методология гуманитарного знания в перспективе XXI века. Вып. 12.)

КОНЦЕПЦІЯ ПЕРЦЕПТИВНОГО СМISЛУ У ФЕНОМЕНОЛОГІЧНІЙ ЕСТЕТИЦІ М. МЕРЛО-ПОНТІ

Вячеславова О. А.

*Національний медичний університет
ім. О. О. Богомольця, Київ, Україна*

Проблема смислу, притаманного твору мистецтва, протягом ХХ ст. посідала помітне місце у західній естетиці. У 1990-ті роки, з кризою західного теоретичного мистецтвознавства, прийшло розуміння того, що задовільного вирішення зазначене питання не здало. Увага до нього серед фахівців існує і сьогодні, трансформована більш широкою проблематикою іконічного (пикторіального) повороту у філософії.

Разом із тим варто визнати, що, попри теоретичне оновлення української філософсько-естетичної думки останніх десятиліть, деякі важливі філософські концепції, продуктивні щодо вивчення мистецтва, залишаються поза увагою вітчизняних науковців. Зокрема це стосується феноменологічної естетики Моріса Мерло-Понті. У західному інтелектуальному просторі сьогодні триває «перевідкриття» філософії Мерло-Понті і впровадження його естетики у царину вивчення образотворчості.

Естетичні мотиви були вписані в антропологічний та онтологічний горизонти пізньої творчості філософа. Тому ідеї, важливі для розуміння образотворчих структур (викладені в есе «Око і дух», «Непряма мова та голоси мовчазності», «Сумніви Сезанна»), набули конкретизації та роз'яснення в низці пізніх незавершених праць філософа [3; 4; 5]. Окремої уваги заслуговує концепт перцептивного смислу, запропонований Мерло-Понті в контексті обговорення проблеми індивідуального стилю в живописі. Образотворче мистецтво виступає привілейованою формою вираження перцептивного смислу, дозволяючи безпосередньо долучитися до «смислу, що перебуває у владі видимої конфігурації» [2, с. 60–61, 85]. Значущість концепції стилю Мерло-Понті визначена тим, що він уперше звернув увагу на потенціальну здатність стилю створювати значення. Проте яким чином це відбувається?

Запровадження поняття *плоті*, яка водночас належить порядку «об'єкта» і порядку «суб'єкта», долає їх межі й утворює хізматичний «третій вимір» по той бік від картезіанських розмежувань свідомості та речі, стало основою здійсненого філософом утвердження автономії «порядку феноменального». Йому належать інтерсуб'єктивні феномени мистецтва, живої тілесності іншого, культури як такої. Перегляд фізичного пояснення естетології тілесності вело філософа до заперечення сприйняття як репродукції, до опрацювання «філософії бачення», яку «можна було б пошукати в живописних полотнах» [1, с. 22]. Остання на сторінках «Видимого та невидимого» розгортається у дослідження природи перцептивного смислу.

За Мерло-Понті, мистецтву, як і філософії, належить онтологічна функція «завоювання сирого, або дикого буття» [3, с. 151]. Світ дорефлексивного буття як горизонт оточує сконструйоване буття-об'єкт, і хоча він є «світом мовчання», «буттям, в якому з трудом можна впізнати ноєми», він, тим не менше, «є порядком, в якому мають місце позамовні значення» [5, с. 247]. Філософ визнає притаманність цьому мовчазному світу первинного «смислу до логіки» (Logos endiathetos), «логосу, що мається на увазі» [5, с. 244–246]. У пізніх працях Мерло-Понті ставив за мету у свій спосіб розв'язати феноменологічну проблему допредикативного досвіду і «прослідкувати у подробицях перехід від німого світу до світу, що говорить» [3, с. 224]. Образотворче мистецтво і було для Мерло-Понті «мовленням, що передує мовленню» [5, с. 278], мовою, що не втратила зв'язків-референцій з «німими речами», здатною бути «не маскою буття, а ... найбільш надійним його свідком» [3, с. 183–184].

Структурність смислової сфери Мерло-Понті визначав у кілька способів: це міркування про перцептивний і мовний логоси (logos endiathetos та logos prothoticos) [5, с. 244–246, 252, 255]; аналіз шаруватої структури смислу («чотири пласти невидимого») [5,

338]; нарешті, порівняння двох типів ідеальності, «горизонтної» та «чистої», у контексті полеміки з ідеями Гуссерля [3, с. 221, 223]. Онтологічно-первинна подія полягає, за Мерло-Понті, в тому, що «видиме (тіло) стає *порожнім* за допомогою невидимого смислу» [5, с. 277]. Міркування про «пористість» і «вагітність» буття, його «щілини», «розколини», «лакуни» та «складки» є способами виявлення смислу як «структури порожнечі», можливості для видимого «містити» невидимий смисл. Як наголошує Раджив Каушик, переплетення в онтології Мерло-Понті мистецтва та мови, зображення та тексту перетворює її насамперед на онтологію мови. Своєрідність такої «фігурної філософії», у якій твір мистецтва актуалізує онтологію, полягає в тому, що відбувається відміна рішучого розподілу між лінгвістичним смислом і чуттєвим світом, між буттям і лінгвістичними структурами [6; 7].

Ключовим у розумінні співвідношення видимого та невидимого стає концепт «вимір» (або «рівень»). Вимір постає внаслідок переходу «від порядку подій до порядку вираження» як результат «переключення» двох можливих режимів або способів бачення світу — режиму «факту» і режиму «сутності». У створюваній Мерло-Понті онтології видимого досвід бачення є не психологічним чи фізіологічним актом, а відкритістю буттю, «відкриттям виміру, ...рівня, щодо якого відтепер визначатиметься будь-який інший досвід. Ідея і виступає ... цим виміром...» [3, с. 220]. «Вимір» як «сутність» є відхиленням щодо «факту» (є ідеєю, категорією, значенням), тобто несе з собою семантичні зміни. Останні розглядалися філософом у контексті діакритичної концепції значення як розбіжності, запропонованої ним під впливом ідей Ф. де Сосюра.

Твори мистецтва допомагали Мерло-Понті висвітлити дію семантичного механізму перетворення «факту» на «вимір». Протиставляючи «світ» картини «реальному світові», філософ зазначав: «Ті ж самі відчутні елементи позначають там дещо інше, ніж в прозаїчному світі», стають «системою означення», «засобами інтерпретації світу» [2, с. 72; 5, с. 301–302]. Основою такого семантичного перетворення є «універсальність відчутного», що виступає «дзеркалом трансцендентності», його двозначний характер, здатність бути таким, що «мається на увазі». Вихід відчутного за власні межі філософ пояснював на прикладі кольору, що можна підкріпити зразками колористичних рішень живописних творів, зокрема, А. Матісса або багатьох українських митців. За Мерло-Понті, колір дається одночасно як якість визначене буття і як певний «вимір», вираз будь-якого можливо буття взагалі, достатньо йому стати домінуючим кольором освітлення — і він уже «перестав бути якимось кольором, здобув із себе онтологічну функцію і став здатним репрезентувати будь-яку річ» [5, с. 292, 295–297].

Та чи лише колір здатний виступати в ролі «виміру» в мистецтві? Звернімо увагу на одну із характеристик «вимірів» як того, що «має відношення з видимим, проте ... не може бути побаченим в якості речі» [5, с. 338]. Мерло-Понті дає огляд «латентних тілесних станів» (політ, рух без переміщення у вигляді вібрації або випромінювання, плин, плавання), вираз яких помітне місце в мистецтві ХХ ст. [1, с. 46–

48, 53]. Отже, на рівні художнього вираження «виміри» набувають статусу мови, утворюючи «систему еквівалентів» як перцептивний Логос і як основу індивідуального стилю в мистецтві [1, с. 45].

Розглянута опозиція «факту»/«виміру» може нагадати протиставлення образу та знаку в образотворчості, проте чи є підстави їх ототожнювати? Основою розрізнення факту та виміру виступає не розуміння твору як «повідомлення», а онтологія бачення, що констатує перцептивний смисл як притаманний світові. Разом із тим за певних умов Мерло-Понті вважає можливою феноменологічну адаптацію ідей теорії інформації [5, с. 277].

Таким чином, перетворення «факту» на «вимір», притаманне «горизонтній» ідеальності, яка «не чужа плоті» й виступає формою її сублімації, спочатку відбувається на рівні сприйняття; а далі, на рівні художнього вираження, «глибина, колір, форма, лінія, рух, контур» як виміри, «з трудом здобуті з видовища світу», через здійснення митцем експресивних операцій складають систему мови митця. Природа їхня онтологічна: вони не є суб'єктивними засобами, а «вплетені у тканину Буття» [1, с. 55], слугують смисловими «каркасними» видимого, «несуть» на собі перцептивний смисл. Структура двоїстого бачення веде до того, що будь-яка образотворча мова актуально або потенційно є непрямою мовою, оскільки художня плоть твору, хізматична за природою, здатна бути водночас «тілом духу» та «духом тіла».

ЛІТЕРАТУРА

1. Мерло-Понті М. Око и дух / пер. с фр., предисл., коммент. А. В. Густыря. Москва: Искусство, 1992. 63 с.
2. Мерло-Понті М. Косвенный язык и голоса безмолвия. *Знаки* / пер. с фр., коммент. и послесловие И. С. Вдовиной. Москва: Искусство, 2001. С. 44–94.
3. Мерло-Понті М. Видимое и невидимое. *Видимое и невидимое* / пер. с фр. О. Н. Шпараги; ред. Т. В. Щитцова. Минск: И. Логвинов, 2006. С. 9–227.
4. Мерло-Понті М. О феноменологии языка. *Знаки* / пер. с фр., коммент и послесловие И. С. Вдовиной. Москва: Искусство, 2001. С. 95–110.
5. Мерло-Понті М. Рабочие записи. *Видимое и невидимое* / пер. с фр. О. Н. Шпараги; под ред. Т. В. Щитцовой. Минск: И. Логвинов, 2006. С. 241–360.
6. Kaushik R. Art, Language and Figure in Merleau-Ponty: Excursions in Hyper-Dialectic. NY: Continuum, 2013. 156 p. DOI: 10.5040/9781472545473
7. Kaushik R. The Shape of Things: Separations and Symbolics in Merleau-Ponty. *Chiasmi International*. 2016. Vol. 18. P. 313–331. DOI: 10.5840/chiasmi20161827

СОЦІАЛЬНО-ЕКОЛОГІЧНИЙ АСПЕКТ «ПРАВА НА МІСТО»

Голубович І. В., Тихомірова Ф. А.

Одеський національний університет
імені І. І. Мечникова, Одеса, Україна

Населення, його економічна діяльність, соціальна і культурна взаємодія, а також екологічний та гуманітарний вплив більшою мірою концентруються в містах. Це створює величезні проблеми для збалансованості в тому, що стосується, зокрема, безпеки і при-

родних ресурсів житла, інфраструктури, продовольчої безпеки, охорони здоров'я, освіти, гідної роботи, основних послуг. За прогнозами до 2050 р., міське населення світу збільшиться майже вдвічі. Отже, урбанізація буде однією з найбільш значущих тенденцій XXI ст. за масштабами перетворень.

Починаючи з другої половини XX ст., зіткнувшись із виникненням ознак глобальної екологічної кризи, проблемами обмеженості та виснаження невідновних ресурсів, людство переосмислює питання переходу до екологічно збалансованого розвитку.

Наслідком уваги світової спільноти до даної проблематики стала поява програми «Сталий розвиток міст», за підтримки НАВІТАТ, у якій беруть участь багато міст світу. Стратегічний план збалансованого розвитку повинен бути спрямований на зміну міського середовища, поліпшення якості життя.

Принципи екологічно збалансованого розвитку дуже повільно опановують людську свідомість. Вони незвичайні, неординарні, до них дійсно важко звикнути: адже городянам потрібно усвідомити, що споживання не може бути необмеженим і що необхідно замислюватися над забезпеченням потреб усіх майбутніх поколінь.

Ідея «сталого розвитку» викликає багато суперечок, досі існують принципи протиріччя в стратегії і тактиці дій і питання. Чи може бути здійсненням сталий розвиток без швидкого економічного зростання, покликаною виключити бідність і нерівність, або, навпаки, необхідний постійний ріст економіки? Чи може нинішнє покоління розв'язувати проблеми майбутніх поколінь, не знаючи їхніх потреб? На яких людей орієнтуватися в стратегії сталого розвитку: на звичайних городян або на людей з особливими екологічними поглядами?

У 2004 р. на Міжнародному урбаністичному форумі Міжнародний альянс жителів і Програма ООН по населених пунктах (НАВІТАТ) прийняли рішення про включення права на місто нарівні з житлом і чистою водою в список прав на предмети першої необхідності.

Термін «право на місто» з'явився наприкінці 60-х років XX ст. у працях Анрі Лефевра [3]. Активне його використання у політичних, юридичних та економічних дискусіях сприяло тлумаченню «права на місто» як права на краще, «людиновимірне» життя в умовах капіталістичного міста і суспільства представницької демократії. Серед тих, хто розвинув ідею Лефевра, були Дон Мітчелл, Р. Мозес, М. Девіс і Девід Харві [2].

Низка громадських ініціатив, хвиля яких прокотилася спочатку по США, Східній Європі, країнах Латинської Америки, східних містах, таких як Стамбул, повернули його у дискурс міських досліджень у XXI ст.

Досягнення рівня розвитку, при якому люди у виробничій або іншій економічній діяльності перестають руйнувати середовище проживання, збалансованості економічних та екологічних цілей стає необхідною умовою подальшої урбанізації. Необхідне забезпечення збалансованості економічної та соціальної сфер, максимальне використання в інтересах населення тих ресурсів, які дає економічний розвиток міста.

Нова світова програма розвитку міст допоможе покласти край злидням і голоду у всіх їхніх формах і

проявах; скоротити нерівність; забезпечити гендерну рівність і розширення прав і можливостей усіх жінок і дівчаток, зміцнити здоров'я і підвищити життєстійкість і рівень добробуту людей та захистити довкілля [1].

Людство повинне і здатне забезпечити, щоб розвиток задовольняв потреби сьогодення, не піддаючи ризику здатність задовольняти потреби майбутніх поколінь.

Більшість українських міст можна досліджувати як палімпсести з глибинно перемішаними пластами соціо-екологічних, техноприродних, локальних, національних і глобальних особливостей. Міста і регіони розробляють свої програми розвитку, стратегічні установки, які враховують світові та національні тренди й очікувані зміни в суспільному житті, природно-кліматичні умови; життєві стандарти, технологічний, інтелектуальний і громадський потенціал міського населення, ресурсні можливості, технологічні уклади і стан міського середовища.

У Україні у 2001–2002 рр. місцевою владою Києва, Донецька, Харкова, Маріуполя та Миколаєва за фінансової підтримки Британської Ради в Україні була створена Мережа екологічно стабільних міст. Проект SEPS 415 за участі британської компанії Global to Local був спрямований на впровадження екологічного управління за сучасними міжнародними стандартами. У 2011 р. свою участь у Мережі офіційно підтвердили 27 міст України.

Одна з основних проблем — комплементация звичного антропоцентричного мислення екоцентричним. Головне в цій проблемі — порівняно короткий час, виділений для становлення нової системи цінностей, необхідної для виховання і підтримки нових людських якостей — політичних, духовних, філософських, соціальних, культурних тощо.

Завдання, пов'язані з розвитком, потрібно вирішувати не тільки в інтересах тих, хто живе нині, але і майбутніх поколінь, що мають рівні права на ресурси. В основі стратегічного плану повинен бути гуманітарно-екологічний імператив, тобто принцип збереження і відновлення природи для нормальної життєдіяльності людей.

У соціально-філософському і соціально-екологічному сенсі «право на місто» скоріше можна визначати, спираючись на теорії справедливості та сучасні принципи збереження довкілля.

Збалансування економічних, соціальних і природних факторів зміни і розвитку сучасних міст пов'язане із соціальною справедливістю, стійкою економікою, екологічною стійкістю.

«Право на місто» у сучасних реаліях нерозривно пов'язане із соціально-екологічними вимогами. Важливо знайти шлях до соціо-екологічної стабільності, орієнтуючись на демократично контрольовані й організаційні перетворення соціо-еко-системи міста. Отже, стають необхідністю зміни в діяльності, у собі життя і мисленні.

ЛІТЕРАТУРА

1. Новая программа развития городов / Организация объединенных наций (ООН). 2016. URL: <http://habitat3.org/wp-content/uploads/New-Urban-Agenda-GA-Adopted-68th-Plenary-N1646659-R.pdf> (дата обращения: 11.04.2019)

2. Харви Д. Право на город. *Логос*. 2008. № 3. С. 80–94.
3. Lefebvre H. Writings on cities. Oxford: Blackwell, 1996. Vol. 63, № 2. P. 147–159.

О НЕКОТОРЫХ НАПРАВЛЕНИЯХ ИССЛЕДОВАНИЯ ТЕМЫ ВЛАСТИ В ТВОРЧЕСТВЕ М. ФУКО И ИХ ВЛИЯНИЕ НА РАЗВИТИЕ КОНЦЕПТА «ЗАБОТА О СЕБЕ»

Ивченко А. С.

*Одесский национальный университет
имени И. И. Мечникова, Одесса, Украина*

В настоящее время обнаруживается ниспадающий интерес к творчеству Мишеля Фуко. На Западе можно выделить «две волны» исследователей, изучавших наследие мыслителя. К «первой волне» относятся его друзья и коллеги, тексты которых составили «первый» корпус аналитических работ о Фуко (Ж. Делез, П. Адо, М. Бланшо). «Вторая волна» — это целая плеяда англоязычных авторов, в первую очередь, представляющих журнал “Foucault Studies” (С. Елден, П. Поттон, Д. Фаблон и др.). Естественно, что интерес к творчеству Фуко проявлен не только во Франции или Америке. К настоящему времени существует значительное число русскоязычных исследований, авторы которых обращаются к анализу творчества французского мыслителя.

Главная цель данной заметки состоит в самом общем анализе некоторых русскоязычных диссертационных исследований, посвященных творчеству М. Фуко.

Среди диссертаций, посвященных проблеме осмысления *власти* в творчестве М. Фуко были выделены исследования, в которых осуществляется социально-философский анализ интеллектуальных новаций М. Фуко.

1. Дискурс М. Фуко как методология анализа современных социальных институтов и процессов (П. Е. Кирилов, 2002).

Особенностью осуществленного анализа автор называет исследования дискурсологических интуиций М. Фуко, которые можно рассматривать как своеобразный методологический аппарат современного гуманитарного знания. В качестве ключевых категорий исследуются *власть* и *знание*. Автор выделяет роль дискурса для изучения наследия М. Фуко. История безумия, рождение медицины, опыт сексуальности, литературные проблемы авторства, истинность — все эти темы пронизаны и опосредованы теорией дискурса. Дискурсивная методология анализируется как закономерный этап развития структурализма и его влияния на формирование социального и гуманитарного знания в Западной Европе второй половины XX в.

Ключевое внимание в диссертации уделяется работам Н. С. Автономовой, посвященным творчеству М. Фуко, текстам Ю. Хабермаса, в которых рассматривается идея дискурсивного анализа М. Фуко как возможность создания нового типа знания, а также исследованиям темы борьбы за власть В. А. Подороги.

Значительным результатом анализируемой диссертации стал анализ развития дискурса власти, обозначены основные идеи и концепции, повлиявшие на творчество М. Фуко, выявлены дискурсивные стратегии Фуко, применяемые к анализу современного соци-

ального и гуманитарного знания («генеалогия», «археология», «архив»).

2. «Эволюция стратегий анализа власти в политической философии Мишеля Фуко» (С. С. Русаков, 2017).

Актуальность исследования С. С. Русакова заключена в постановке проблемы *эволюции* анализа власти в творчестве М. Фуко. Автор подчеркивает, что существуют уже достаточно много вариантов этапизации творчества французского философа. Но при этом сохраняется актуальность такой этапизации, при которой рассматривались бы изменения взглядов Фуко именно на *власть* и изменение способов ее анализа.

Фундаментом рассматриваемого исследования являются, опять же, труды Н. С. Автономовой, В. А. Подороги — авторов, которые анализируют и позитивно оценивают вклад Фуко в развитие гуманитарной мысли, подчеркивая его оригинальность, критическую направленность. Интересно то, что в работе анализируются также взгляды критиков М. Фуко — Ю. Хабермаса, Ж.-П. Сартра, Ж. Бодрийара.

Научная новизна проведенного исследования заключена в формировании новой этапизации творчества М. Фуко, автор впервые в русскоязычной литературе рассматривает власть в трех новых измерениях (политическом, неополитическом и «несобственно политическом»), что позволило по-новому взглянуть на такие концепты, как *настьерская власть* и *микрорфизика власти*. Автор выводит ряд новых понятий, до этого не используемых в русскоязычных исследованиях: *оператор* и *клиент власти*.

3. «Проблема власти в трудах Мишеля Фуко» (Э. Томпсона, 2001).

В контексте истории политических наук автор третьего анализируемого диссертационного исследования задается целью проанализировать творчество М. Фуко, но в той его части, которая касается анализа *общественного феномена власти*.

Основными источниками, естественно, помимо работ самого М. Фуко, его критиков и оппонентов (Ю. Хабермаса, Н. Фрейзер, П. Бурдьё, Ж.-П. Сартра и др.), опять же использовались статьи и работы российских авторов (Н. С. Автономовой, В. А. Подороги).

Научная новизна исследования (какой ее видит автор) заключается в попытке обозначить место и роль *пенитенциарных учреждений* как элемента политического государства. С привлечением новых источников, не переведенных до этого на русский язык, вводятся такие концепты, как «*паноптикум*», «*биофизика власти*», «*дисциплинарное общество*», «*диаграмма власти*». Эти концепты новы для русскоязычных исследователей.

Краткий анализ даже трех диссертационных исследований свидетельствует о том, что тема власти в ее переосмыслениях французским исследователем М. Фуко достаточно актуальна в русскоязычном социологическом и политологическом дискурсах.

Власть, с точки зрения Фуко, выступает как практика, необходимая для *заботы о других*. *Забота о себе*, в конечном итоге, есть эффект политики как отправления власти.

Выделяя два субъекта властных отношений (*оператор* и *клиент власти*), С. С. Русакова заключает, что оба субъекта власти обладают временными наборами

различных механизмов для осуществления властных полномочий.

Методы «археологии», «генеалогии» и «архив», как системы гуманитарного образования, затрагивают проблему перспективы образования. Огромную роль в этом процессе играет *учитель*, который непосредственно участвует в производстве новых типов власти и несет личную ответственность за результаты процесса.

Такие концепты, как «паноптикум», «биофизика власти», «дисциплинарное общество», «диаграмма власти», представляют зависимость индивида от формы контроля, господства, дисциплины над ними.

Тем самым *практики себя* являются определенными техниками, с помощью которых человек сопротивляется власти, испытывая на себе ее воздействие.

ЛИТЕРАТУРА

1. Кириллов П. Е. Дискурс М. Фуко как методология анализа современных социальных институтов и процессов: дис. канд. филос. наук: 09.00.11. Москва, 2006. 139 с.
2. Русаков С. С. Эволюция стратегий анализа власти в политической философии Мишеля Фуко: дис. канд. полит. наук: 23.00.01. Санкт-Петербург, 2017.
3. Томпсона Э. Проблема власти в трудах Мишеля Фуко: дис. канд. полит. наук: 23.00.01. Ростов-на-Дону, 2001. 134 с.

ТРАНСГЕНДЕР: СОЦІАЛЬНО-ФІЛОСОФСЬКИЙ АНАЛІЗ

Куцепал С. В.

*Полтавський юридичний інститут
Національного юридичного університету
ім. Ярослава Мудрого, Полтава, Україна*

Досить вживаним соціокультурним конструктом у сучасному філософському дискурсі є гендер — своєрідний світоглядний та аксіологічний маркер, завдяки якому суспільство прагне нав'язати чоловікам і жінкам бажані для нього ролі, визначити лінію поведінки та сформувати систему пріоритетів.

Біологічна стать — це бінарна система, і з цим ніхто не сперечається, проте, окрім двох складових цієї бінарності, є ще «третя стать», представники якої не можуть примирити свої прагнення та бажання, своє Я з тією тілесною оболонкою, яку отримали від народження. Людина, якій суспільство нав'язує певну гендерну роль, суперечливу її естеству, живе в стані дискомфорту та дисгармонії. Трансгендер — це людина, гендерна ідентичність чи гендерна презентація якої не збігається з біологічною статтю. Це люди, які вважають себе особами протилежної статі, а також люди з постійно мінливою гендерною ідентичністю.

Трансгендери змушені жити в ситуації постійного онтологічного розриву, адже вони психологічно, соціально, культурально знаходяться в іншому тілі, не знаходять для себе культурних і соціальних референцій. Індивід не може прийняти даного йому на підставі анатомічної статі гендерного статусу чоловіка або жінки і відчуває гостру незадоволеність ним. Крайнім виявом гендерного спротиву є явище агендери, коли людина взагалі не бажає відносити себе до будь-якої статі.

У соціальному плані трансгендери стикаються з масою проблем, найважливішою з яких можна вважа-

ти стигматизуюче відношення суспільства, яке чітко поділяє світ на світ чоловіків і жінок, до представників цієї спільноти. Відсутність гендерної просвіти має наслідком гендерне невігластво, коли пересічна людина не розрізняє трансгендерність і гомосексуальність або сприймає трансгендера як психічно хвору людину.

Консервативність суспільства віддзеркалюється й у сім'ї, де замість спроби зрозуміти і допомогти людині-трансгендера, робиться ставка на силу або примус. Подібна ситуація і в школі або іншому навчальному закладі.

Медицина також достатньо консервативна в плані обслуговування трансгендерів, величезною проблемою для яких є навіть така проста процедура, як отримання талона до лікаря у реєстратурі, проходження медогляду, не кажучи вже про візит до гінеколога або ендокринолога.

Неінформованість членів суспільства стосовно природи та сутності трансгендера призводить до трансфобії, пересічна людина уникає контакту з такими людьми, може проявляти відносно них агресію, ображати та принижувати їх. Причина такої поведінки також і в тому, що всі взаємини між людьми, на думку пересічної людини, будуються, спираючись на гетеросексуальну матрицю як єдино правильну, нормативну модель взаємин. Трансгендерні люди сприймаються як неповноцінні представники однієї з біологічних статей.

Суспільство має відмовитися від патріархальної гетеронормативної парадигми, відповідно до якої кожна людина повинна чітко усвідомлювати свою належність до тієї чи іншої статі, орієнтуватися на створення сім'ї та народження дітей.

XXI ст. репрезентоване у соціально-філософському дискурсі як століття толерантності до Іншого, сприйняття останнього не вигнанцем, як це було в минулому, а визнання його рівноправним членом соціуму. Одними з таких Інших можна вважати представників трансгендерної спільноти.

СИСТЕМНО-ПАРАМЕТРИЧЕСКАЯ МОДЕЛЬ МЕДИЦИНЫ И НЕКОТОРЫЕ ЕЕ СВОЙСТВА

Нерубасская А. А.

*Одесский национальный университет
имени И. И. Мечникова, Одесса, Украина*

Человек — это уникальная система, которая по ряду причин (природных, социальных, экономических и т. п.) терпит разного рода сбои. Эти сбои можно назвать недугами, плохим состоянием, болезнями и т. п., в зависимости от степени недомогания. Поэтому и здоровье крайне узко определяют как отсутствие болезни. «Одновременно понимание многослойности и неоднозначности феноменов здоровья и болезни, начала и конца человеческого существования, внесло неопределенность в восприятие границ человеческого тела и человека в целом, актуализировало феноменологический и экзистенциалистический подходы к этим явлениям. В этой связи актуализировалось изучение: междисциплинарных связей медицины с гуманитарным знанием, в частности, с философией... Изучение характера сегодняшней медицины... требу-

ет пересмотра ее философско-методологических и мировоззренческих оснований и формирование новой современной онтологии, гносеологии и аксиологии медицины...» [2, с. 191–192]. В моем исследовании предлагается применить общенаучный метод (системно-параметрический), чтобы проанализировать свойства современной медицины.

Целью данных тезисов является определение системных дескрипторов медицины и анализ некоторых ее системных свойств.

Люди хотели бы родиться **здоровыми, чтобы жить, как им нравится, не задумываясь о последствиях**. Но это потребительское отношение к здоровью людей интересует гораздо в большей степени, чем научное или духовное отношение к телу как храму, который дан нам, и мы за него ответственны. Немецкий поэт, публицист, критик **Генрих Гейне** (1797–1856) писал: «Единственная красота, которую я знаю, — это Здоровье!» Я бы хотела обратить внимание современного поколения, особенно молодежи, на ту опасность, которая подстерегает человечество, к этому меня саму подтолкнула одна монография. В апреле 2014 г. в немецком издательстве “LAP LAMBERT Academic Publishing” вышла книга профессора, основателя украинской школы санологии Геннадия Леонидовича Апанасенко «Эпидемия хронических неинфекционных заболеваний: стратегия выживания». Вот что он пишет: «Перед человечеством стоит проблема, значимость которой пока не осознается в достаточной мере ни общественностью, ни наукой, — биологическая деградация вида *Homo sapiens*. Она проявляется ускоренным темпом старения, снижением “количества” здоровья (жизнеспособности), эпидемией хронических неинфекционных заболеваний, снижением репродуктивной функции, рождением ослабленного потомства и др. Все это является следствием снижения устойчивости неравновесной термодинамической системы (живого) по причине “митохондриальной недостаточности” на современном этапе социальной эволюции» [1]. В данной книге автор говорит о том, что человечество находится в точке фазового перехода, после которой жизнь либо исчезнет, либо перейдет на новый качественный уровень. Однако ученый склоняется к тенденции отрицательного исхода этого фазового перехода. Поэтому так важно сегодня вернуться к осознанию своей индивидуальности, «личности» (я рассматриваю как свойство, которым наделен человек), которая особым образом может как возродить, так и уничтожить абсолютно все, что ее окружает, включая саму себя. «Если жизнь человека действительно уникальный дар свыше, то реализация неповторимых и уникальных возможностей этой жизни возлагается исключительно на личность. Осмысливая непосредственность собственного бытия, как осуществление своего неповторимого жизненного назначения, человек попадает в духовную атмосферу, где и утверждается подлинно моральная ответственность» [2, с. 198]. В создавшейся современной ситуации в области реформирования медицины Украины, на мой взгляд, необходимо строить правильные отношения «врач — пациент», основанные на высоко этических и моральных принципах. Используя, системно-параметрический метод, разработанный украинским ученым А. И. Уёмовым [3, с. 105], определим концепт, структуру и субстрат меди-

цины, представленной как система. Используя представления о современной медицине киевского ученого, доктора наук Светланы Пустовит, выделим концепт. В данном случае он будет атрибутивный. В него войдет все то, что должна включать в себя медицина: «чаяния и надежды пациента, веру в разум, добро, счастье, свободное развитие, солидарность, справедливость» [2, с. 193]. В параметрической общей теории систем атрибутивному концепту соответствует реляционная структура, которая включает взаимоотношение врача и пациента. Реляционная структура реализуется на субстрате, в данной системе это будут сами люди. Используя атрибутивные параметры, рассмотрим свойства данной системы, проанализируем некоторые системные свойства, присущие системе «медицина».

Один из бинарных атрибутивных параметров — это системы с опосредованием и без опосредования. Система медицины является системой без опосредования, т. к. элементы ее структуры (пациент и врач) функционируют напрямую друг с другом, т. е. непосредственно. Но она может быть и опосредованной, если рассмотреть нововведение украинских реформаторов, а именно: консультирование пациентов через «скайп», «вайбер» и т. п., т. е. другие элементы. Только будет ли она в этом случае более эффективной, вызывает у меня сомнение. Кроме опосредованности, этой системе характерна регенеративность, но она не является авторегенеративной, т. е. не требующей для своего восстановления помощи других систем. Наоборот, система медицины постоянно нуждается в этой помощи для своего восстановления. Этими системами могут выступать общество, политическая сфера, экономика. Еще один интересный параметр, на мой взгляд, это «завершенные — незавершенные» системы. Медицину можно отнести к завершенным системам, т. к. присоединение к ней новых подсистем может ее разрушить. Я считаю, что чем больше степень ее завершенности, тем больше ее эффективность и более высокое качество в отношении оказываемых услуг. Также систему медицины можно отнести к минимальным системам, т. к. ликвидация любой из подсистем структуры ликвидирует всю систему. Например, если ликвидировать подсистему пациентов, врачам некого будет лечить. Медицина, как она была определена в данном исследовании, — нестабильная система, т. к. разрушение структурного отношения пациент — врач приведет к разрушению системы и образованию другой. Стабильные же системы допускают изменения в структуре без разрушения системы в целом.

В заключение отметим, что в двойственном системном моделировании предполагается и двойственное системное определение рассматриваемого объекта (в нашем случае медицина). В рамках данного исследования мы его не проводим, но медицину можно определить и по другим дескрипторам с реляционным концептом и атрибутивной структурой, что может поменять и некоторые ее атрибутивные параметры. В рассмотренной нами системе «медицина» были определены атрибутивный концепт и реляционная структура, а также выявлены некоторые свойства данной системы. Она опосредованная, регенеративная, но не авторегенеративная, завершенная, минимальная и нестабильная по параметру структура.

ЛИТЕРАТУРА

1. Апанасенко Г. Л. Эпидемия хронических неинфекционных заболеваний: стратегия выживания. Германия, Сарбрюккен: LAP LAMBERT Academic Publishing, 2014. 260 с.
2. Пустовит С. В. Гуманизация современной медицины: онтологические аспекты. *Постнеклассический дискурс: пути развития философии и методологии науки*: тезисы в материалах 13-х Международных пригожинских чтений. 14 сентября 2016 г. — 26 января 2017 г. — 2 июня 2017 г. Вып. 13. Одесса: Печатный дом, 2017. 296 с.
3. Уёмов А. И., Цофнас А., Сараева И. Общая теория систем для гуманитариев: учеб. пособие для гуманитариев. Польша: Uniwersitas Rediviva, 2001. 276 с.

ТРАНСГРЕСІЯ ЯК ПРИНЦИП ДОСЛІДЖЕННЯ ГЕНДЕРНИХ ПРОБЛЕМ У КОНТЕКСТІ ПОСТГУМАНІЗМУ

Повторева С. М.

*Національний університет
«Львівська політехніка», Львів, Україна*

Принцип трансгресії (у значенні подолання кордонів, виходу за межі усталених структур) має важливе методологічне значення в гуманітарних студіях. Категорія границі (межі) безпосередньо стосується питань мови, історії, культури, педагогіки тощо. Цей принцип щільно пов'язаний зі структурним розумінням відмінності, оскільки кордони створюються лише на основі різниці, відмінності, іншості; через усвідомлення границь дискурсивних утворень відбувається їхній перехід і подолання.

Базове у гендерних дослідженнях поняття «гендер» (gender), яке у перекладі означає «стать» (sex), охоплює значно більш широке, ніж стать, коло якостей і відносин, що характеризують людське життя. Більшість дослідників пов'язують гендерні дослідження із соціальними відносинами: «Ми розуміємо гендер не як якість особистості, а швидше, як результат і одночасно причину різних соціальних відносин, як засіб легітимізації одного з найфундаментальніших розподілень у суспільстві» [6].

Принцип трансгресії є методологічно значущим у найсучаснішому напрямі гендерних досліджень — жіночих студіях (О. Забужко, Л. Ірігарей, Ю. Крістева, Г. Кубі, С. Павличко, Е. Сісу, І. Р. Чикалова, Є. І. Янчук та ін.). Існує точка зору, що дослідження з жіночих студій, феміністська критика модерністських фундаменталістських епістемологій випередили чоловічі дискурси, постструктуралізм і постмодернізм, оскільки задовго до них акцентували увагу на відмінностях, усвідомленні кордонів та їх подоланні в контексті у дискурсивному просторі сучасної культури. Водночас поняття трансгресії, базоване на категорії відмінності, передбачає не лише визнання мінливості меж, які водночас і підривають, і дислокують різні конфігурації культури, влади і знання, але є теоретично-філософською основою загальної боротьби за поліпшення становища пригноблених верств суспільства. Адже створені в рамках домінування існуючі межі можуть бути піддані сумніву та перевизначені через різні форми трансгресії [2, с. 81].

У контексті гендерних досліджень трансгресія означає вихід за межі панівного чоловічого дискурсу та створення дискурсу жіночого. Саме в цьому представ-

ниці гендерних студій вбачають розв'язання не лише жіночих, але й значно більш широкого кола проблем [3–5]. Одна з відомих дослідниць з цих питань Донна Гаревей вважає, що жінкам слід надати можливість рухати культуру далі, ніж це дозволяють «дисфункціональні гендерні полярності», однак підкреслює, що «поверхового, легкого розпаду колись застиглих гендерних конструктів ще не досить» [4, с. 160–161]. Д. Гаревей — американська представниця теоретичного фемінізму, почесний професор факультету феміністських досліджень і факультету історії свідомості Каліфорнійського університету в Санта-Крузе. Її вважають основоположницею кіберфемінізму і «нового матеріалізму», центральною фігурою сучасної епістемології, феміністських досліджень науки і технологій, а також постгуманізму загалом. Вона закликає вирватися за свої кордони і взяти на себе відповідальність за будівництво кордонів, а також тішитися з перестановки кордонів і відповідальності за їх будівництво. Це формулювання мало значний вплив на розхитування і руйнування традиційних бінарних опозицій західноєвропейського дискурсу, оскільки сприяло усвідомленню в колах представників фемінізму того факту, що дуалізм невід'ємний від західних традицій, що він спричинився до панування над жінками, людьми з темною шкірою, природою, робітниками і тваринами.

Д. Гаревей вважає, що гендерна, расова або класова свідомість — це здобуток, накинтий жадливим історичним досвідом суперечливих суспільних реальностей патріархальності, колоніалізму, расизму та капіталізму. Слід і саму категорію гендеру піддати структурному аналізу, оскільки вона надзвичайно складна, побудована на суперечливих статевих наукових дискурсах та інших суспільних практиках [4, с. 161]. Реальну можливість подолання кордонів Д. Гаревей вбачає в технічному розвитку суспільства, високотехнологічній культурі, яка кидає виклик усім різновидам дуалізму в незвичній спосіб. У контексті цієї нової культури, у кіберсвіті, неістотно, хто творець, а хто створений у стосунках між людиною і машиною, неясно, що таке розум і що таке тіло, коли йдеться про машини, які беруть участь у практичному кодуванні. У цьому світі фемінізм може знайти можливості й засоби опору із середини, пірнувши в саму серцевину кібернетичної сфери («череву страховиська»). Образність кіборгів може бути виходом із лабіринту дуалізмів, якими ми пояснюємо собі наші тіла та знаряддя. Адже машини і будують, і руйнують ідентичності, категорії, відносини та ін.

Розробці цих ідей дослідниця присвятила працю «Маніфест кіборгів: наука, технологія та соціалістичний фемінізм 1980-х» [1], що набула значного поширення в західній гуманітаристиці. Скорочена версія перекладу цієї книги українською мовою міститься в журналі «Політична критика», <https://vcrc.org.ua/pk/>, а повний її текст доступний у каталозі виставки «Гендер в Ізоляції», <https://warehouse.izolyatsia.org/box/549b5fb68f>. «Маніфест кіборгів» — іронічна утопія про любов між людьми, живими організмами та машинами. Американська «біологиня і філософиня» Д. Гаревей аналізує вплив новітніх технологій на постколоніальну систему влади, критикує стратегії західного фемінізму і соціалізму. «Я хочу бути кіборгом, а не богинею», — заявила Гаревей, закликаючи до політики кіборгфемінізму. За Гаревей, кіборг —

гібрид машини та організму, інша соціальна реальність і водночас породження фантазії. Йдеться не лише про те, що людське тіло зміниться завдяки новим технологіям; разом із ним модифікується і спосіб мислення. У кіборга нема статі, отже, й звичні категорії сексуальності тут незастосовні. Нова в будь-якому розумінні людина не вписується в нинішні соціальні рамки. Кіборг потребує нової, постгендерної моделі суспільства. Метафору кіборга Гаревей, критикуючи традиційні погляди на фемінізм, застосовує, щоб підштовхнути феміністок піти далі усталених понять про стать і гендер. Вона запропонувала уявити альтернативну реальність, у якій люди будуть отожднювати себе з кіборгами — принципово новим, безгендерним класом. «Маніфест» став одним з програмних текстів постгендеризму — руху, націленого на знищення соціальної нерівності шляхом стирання гендеру. У цій роботі послідовно проводиться принцип трансгресії. «Мій міф про кіборгів, — зазначає Д. Гаревей, — це міф про перейдені кордони, про масштабні об'єднання та небезпечні можливості, що їх прогресивні люди могли б дослідити, у такий спосіб виконавши істотну частину необхідної політичної роботи» [1]. «Маніфест кіборгів» став заклик до єднання людей, до опору загрози світового панування, яку вона вбачає у державних структурах, створених чоловіками, адже невідома держава, яку можна було б назвати жіночою. Д. Гаревей відкрила широкий простір перед дослідниками феміністської орієнтації в ділянці проблематики гендеру, раси, етнічності, статі в контексті загрозливих військових, наукових, корпоративних, технічних і технологічних проблем.

ЛІТЕРАТУРА

1. Харауэй Д. Маніфест кіборгов: наука, технологія і соціалістический фемінізм 1980-х. Изд-во AdMarginem GARAGE, 2017.
2. Жиру Г. Гранична педагогіка і постмодерністські політики. *Гендерна педагогіка*. Суми, 2006. С. 80–91.
3. Забужко О. Notre Dame d'Ukraine: Українка в конфлікті міфологій. Вид. 3-тє, виправл. Київ: Факт, 2007. 640 с.
4. Кеплен Е. Е. Жіночі студії. *Енциклопедія постмодернізму*. Київ, 2003. С. 154–163.
5. Кубі Г. Гендер — нова ідеологія руйнує сім'ю. Тернопіль: Мандрівець, 2016. 32 с.
6. Чикалова І. Р., Янчук Е. І. Гендер. Новейший философский словарь. Минск, 2003. С. 227–228.

АНТРОПОЛОГІЧНИЙ ВИМІР ОНТОЛОГІЗАЦІЇ ГОСПОДАРСТВА

Спаський І. Д.

*Одеський національний економічний університет,
Одеса, Україна*

У сучасній Україні та в деяких аспектах у всьому світі спостерігається криза ідей, дефіцит сенсів і зниження рівня життєвих сил, що веде до загострення багатьох глобальних проблем — від соціальних до екологічних, від духовних до побутових. Осмислення та подальший розвиток ідей філософії господарства надає надійний базис щодо розв'язання багатьох проблем сучасності. Філософське осмислення господарства у

його тотальності надає можливості, піднімаючись до узагальнення логосних, енергійних і субстанційних аспектів, розкриваючи динаміку онтологізації на різних рівнях буття, створити методологічну основу онтологічного конструювання господарства, спрямованого на подолання ентропії та онтологічної недостатності, у яких на загальному рівні міститься джерело існуючих проблем сучасності [3].

Філософська антропологія, як напрям думки та конкретна практика, надає багатомірний евристичний інструментарій, завдяки якому від повсякденності до духовного буття розкривається цільність людини у її відношенні до зовнішнього та внутрішнього онтологічного простору.

Термін «економічна антропологія» став використовуватися з 1927 р., але перші фундаментальні дослідження були опубліковані раніше. Йдеться про цикл робіт Б. Малиновського «Аргонавти західної частини Тихого океану» (1922), «Злочин і звичай в суспільстві дикунів» (1926) і «Сексуальне життя дикунів Північно-Західної Меланезії» (1929). Істотну роль у розвитку економічної антропології зіграла праця М. Мосса «Нарис про дар» (1925).

Безумовно, у названих дослідників були попередники. Серед них Н. І. Зібер, автор праці «Нариси первісної економіки» (1881), і К. Бюхер, автор «Виникнення народного господарства» (1893). Економічна антропологія багато в чому продовжила традиції німецької історичної школи політекономії. У центрі уваги антропологів виявлялися ті ж проблеми, які цікавили економістів історичного спрямування: зумовленість економічних процесів особливостями культур, ідея про специфічний, інший, порівняно з розвиненим товарним суспільством, типом господарства в первісному суспільстві, тобто господарством, існуючим у традиційних культурах мисливців і збирачів, і першими стадіями землеробства. Більшість антропологів заперечували можливість застосування панівних на той час в економічній науці концепцій для вивчення економіки традиційних культур.

На рівні економічних відносин дефіцит сенсів відображається у зниженні інноваційної сприйнятливості та підвищенні економічної інерції. Зниження рівня енергії та підвищення ентропії у зниженні рівня ділової активності підприємців і поглинання їхньої енергії під дією різноманітних факторів. Пізнання господарства у синтезі інтуїтивного та дискурсивного методів надає можливість удосконалення практики повсякденності та в цілому філософії життя.

Крім того, в умовах, коли амортологічні процеси досягають критичної маси, виникає потреба щодо знаходження філософсько-методологічної основи перетворень у сатеріологічному контексті, що надає можливість комплексно та всебічно розв'язувати накопичені проблеми.

Починаючи зі Стародавнього світу, розвивається знання з онтології. Містичний досвід проживання буття та його осмислення характерні для Стародавнього Китаю, Стародавніх Індії та Греції. Пізнання й осмислення буття у єдності інтуїтивного та дискурсивного пізнання знайшли певне відображення у німецькій школі класичної філософії та російському космізмі. Безпосередньо вчення про господарство представлено у «Філософії господарства» С. М. Булгакова [2]. Цей напрям розвивається і донині. Крім того,

розуміння господарства може бути суттєво збагачене внеском філософів-екзистенціалістів.

Однак не повністю розробленим є синтетичний погляд на господарство як логосної, енергійної та субстанційної цільності. Не вистачає комплексного підходу до визначення та філософського осмислення процесу онтологізації у сучасних умовах на різних рівнях його перебігу. Не дуже чітко ставляться проблеми господарства в амортологічному контексті. Крім того, важливим аспектом є соціологічна трансформація господарства в його функційній інтеграції, що багато в чому знаходиться за межами філософсько-методологічного визначення.

Спроби щодо узагальнення внутрішнього буття та зовнішньої діяльності людини мають багаторічну історію. Уже в Стародавньому світі зроблено розкриття певних ідей щодо здійснення економічної діяльності, її ролі у бутті людини, історичних шляхах тощо. Даосизм, легізм і конфуціанство у Стародавньому Китаї, Упанішади Індії, ідеї господарства Арістотеля [1] та устрій держави Платона у Стародавній Греції, вчення про обмін і розвиток суспільства братів Граха у Стародавньому Римі — уся ця палітра думки розкриває на певному рівні цілісність обсягу та глибину проблем, які турбували мисляче людство тисячоріччя тому. Таким чином, у просторі історії розкривається зв'язок між цілісністю, глибиною та повнотою буття і людською діяльністю в житті. Це детальніше розкривається у вченні про Дао Лао-цзи та у вченні про буття Платона й Парменіда.

ЛІТЕРАТУРА

1. Арістотель. Політика. Сочинения: В 4 т. Москва: Мысль, 1975. 1983. Т. 2.
2. Булгаков С. Н. Философия хозяйства / отв. ред. О. Платонов. Москва: Институт русской цивилизации, 2009. 464 с.
3. Тутов Л. А. Философия хозяйства: предмет и методы исследования: дис. ... д-ра филос. наук: 09.00.01. Иваново, 2005. 324 с. РГБ ОД, 71:06-9/24, с. 48–76.

ЖАН ПІАЖЕ ПРО ВІДМІННІСТЬ ПІДХОДІВ ЛОГІКИ І ПСИХОЛОГІЇ ДО ВИВЧЕННЯ МИСЛЕННЯ

Чурсінова О.

*Національний університет
«Львівська політехніка», Львів, Україна*

Дослідження відмінності між логічним і психологічним розумінням мислення було одним із предметів вивчення відомого швейцарського психолога Жана

Піаже. У його працях [1; 2] ці відмінності окреслювалися так.

1. Основним завданням логіки як науки про мислення є пошук відповіді на питання про істинність і хибність, а також умови отримання правильного чи помилкового знання в результаті використання логічних операцій мислення. Мета психологічних досліджень у вивченні мислення полягає в пізнанні його як одного з психічних процесів людини, включаючи виділення й опис видів мислення, характеристику групових та індивідуальних особливостей мислення різних людей, зв'язок мислення з іншими психологічними властивостями людини, дослідження в його динаміці.

2. Логіка пізнає мислення як деякий процес, абстрагуючись від характеристик конкретних живих людей як його носіїв, тимчасом як основною проблемою психології мислення є його вивчення як індивідуально своєрідного процесу, безвідносно до істинності чи хибності, зроблених на його основі висновків.

3. Для логіків реально існує і є предметом їхніх досліджень тільки вища форма мислення — словесно-логічне. У психології визнається існування багатьох видів мислення, і всі вони розглядаються як предмет психологічного вивчення.

4. Логіка мислення не розглядає мислення людини в процесі його розвитку. Для психології характерне вивчення процесу становлення й удосконалення мислення людини і є однією з найважливіших завдань.

5. Логіка вивчає формальну сторону мислення, не розглядаючи питання про його природу і походження. Психологія перетворює сам факт існування словесно-логічного мислення в проблему й у відношенні до нього ставить і розв'язує питання про генезис мислення.

6. Логіків цікавлять тільки загальні, формальні закони мислення, на відміну від психологів, які проявляють підвищений інтерес до його індивідуальних проявів та особливостей.

Отже, виходячи з міркувань Ж. Піаже, можна дійти висновку, що те ж саме явище — мислення — у психології та логіці постає та проявляється в різних суттєвих рисах, що, з одного боку, дозволяє побачити процес мислення у різних площинах і контекстах, а з другого — дійти висновку про взаємну доповнюваність таких підходів.

ЛІТЕРАТУРА

1. Піаже Ж. Избранные психологические труды: психология интеллекта, генезис числа у ребенка, логика и психология. Москва: Просвещение, 1969. 659 с.
2. Піаже Ж. Психология интеллекта / пер. с англ. и фр. Санкт-Петербург: Питер, 2003. 192 с.